CEVAT ABİDEN KALAN EMANET

CELALETTİN VATANDAŞ

Cevat abiyi nasıl anlatmalı ve anlatmaya nereden başlamalı? Cevabı oldukça zor bir soru. Yarım asra dayanan bir dostluğu, bir insanın hayatımızda bıraktığı izleri birkaç sayfaya sığdırmak kolay değil. Yayıncılığından, düşünce dünyasından, vefasından söz edilebilir elbette. Ama bana kalırsa en doğrusu onu anlatmaya abiliğinden başlamak, çünkü onu en iyi anlatan kelime bu.

Ona "abi" diyenlerin çoğu kendisinden küçüktü, ama yaşı büyük olan pek çok kimse de ona "abi" diye hitap ederdi. Çünkü onun abiliği yaşla, makamla ya da alışılmış hitap kurallarıyla açıklanacak bir şey değildi. Ona yönelen "abi" hitabı, ona duyulan yakınlığın, saygının ve güvenin kendiliğinden açığa çıkan bir ifadesiydi. İnternette dolaşırken, konuk olarak katıldığı bir televizyon programına denk geldim. Programın sunucusu diğer konuklarına "bey" ya da "hanım", yakınlık göstermek istediklerine "hocam" derken, ona ise gayet tabii bir sesle "Cevat abi" diye seslendiğini fark ettim. O hitapta ne yapmacıklık vardı ne de ölçüsüzlük. Kendi kendime, "İşte Cevat abi bu..." dedim.

Zira geleneğimizde abilik her zaman yaşla ölçülmez. Bazı insanlar yol gösterdikleri, zor günde yanınızda oldukları, bildiklerini esirgemedikleri için abi olur. Birkaç sözle zihninizdeki düğümü çözer, bazen yalnızca varlıklarıyla güven verirler. Yanlarında derdinizi anlatırken yargılanmaktan çekinmezsiniz, çünkü sizi dinleyeceklerini bilirsiniz. Cevat abi tam böyle biriydi. Dinlemeyi bilirdi. Gerektiğinde düşüncesini açıkça söyler ama karşısındakini incitmemeye özen gösterirdi. Bir meseleyi onunla konuşmak, yalnızca fikir almak değil, o meselenin ağırlığını paylaşmak demekti.

DOSTLUKTAN ÖTE BİR YAKINLIK

Benim içinse bütün bunların ötesindeydi. Çoğu kimsenin gördüğü yerden bakarsam, yayıncımdı. Bu sebeple ilişkimizi yazar-yayıncı ilişkisi zannedenler çoktur. Fakat esasen o, aile dostumdu. Nikâh şahidimdi. Eşimin abisi, kızımın amcasıydı. Sırdaşımdı. Akıl danıştığımdı. Dert ortağımdı. Entelektüel arkadaşımdı...

Tüm bunlar kolay oluşmadı. Bunların her birinin ardında yaşanmış hadiseler, paylaşılmış sevinçler, birlikte göğüslenmiş sıkıntılar var. Yazarlığımla ilgili bir meseleyi de ailemi ilgilendiren bir konuyu da onunla rahatça konuşabilirdim. Başım sıkıştığında ilk aklıma gelenlerden biriydi. Telefonu açıp sesini duyduğumda, daha derdimi anlatmaya başlamadan rahatlardım. Düşünceleri bana hep hak vereceği için kıymetli değildi. Yanlış gördüğü bir şeyi açıkça söyleyeceğini, iyiliğimi isteyeceğini bildiğim için kıymetliydi.

Onun bu yönünü en iyi, zor günlerimde gösterdiği vefa anlatır. Hayra ve hakikate muhalif, inandığım ilke ve ölçüleri tehlike gören bazı derin ve karanlık çevrelerin beni tuttuğum yoldan döndürmek için karşıma çıktığı bir dönem oldu. Önce teşvik ve vaatlerle geldiler, sonuç alamayınca tehdit ve baskıya başvurdular. O günlerde yanımda duran, bana omuz veren insanlardan biri Cevat abiydi. Diğerleri hâlâ hayatta; Allah onlara uzun, sağlıklı ve hayırlı ömürler

versin, desteklerini ve yoldaşlıklarını hiçbir zaman unutmayacağım. Ama burada sözüm Cevat abiye. Dünyanın da ahiretin de kaybının veya kazanılmasının söz konusu olduğu öyle zamanlarda uzaktan birkaç teselli cümlesiyle yetinmedi. Ben Afyon'dayken de Trabzon'da veya Gümüşhane'deyken de mesafeye bakmadan işini gücünü bırakıp yanıma geldi. Dinledi, meseleleri benimle birlikte tarttı. Kimi zaman nasihat etti kimi zaman itiraz etti kimi zaman da benim göremediğim şeylere dikkatimi çekti. Kararlarıma karışmaktan çekinmedi. Ama bunu kendi fikrini kabul ettirmek için değil, doğruyu birlikte bulmak için yaptı.

Evimde defalarca misafirim oldu, ben de onun evinde çok kaldım. Sabahlara kadar konuşup, dertleştiğimiz zamanlar oldu. Onun sağduyusundan, meseleleri değerlendirme biçiminden çok şey öğrendim. En önemlisi, en sıkıntılı zamanlarımda kendimi yalnız hissetmedim. Bugün geriye dönüp baktığımda, onunla istişare ederek verdiğim kararların hiçbirinden pişman olmadığımı gönül rahatlığıyla söyleyebilirim. Kimi zaman uyarısıyla yanlış bir karardan döndüm, kimi zaman desteğiyle doğru bildiğim yolda daha sağlam yürüdüm. İyi ki vardı. Onun dostluğu, iyi günlerin yakınlığını aşan ve zor günlerin yükünü de paylaşan bir dostluktu.

Yazılarımda da onun emeği vardır. İlk kitabımın da sonraki pek çoğunun da yayıncısıdır. Fakat yazılarımdaki emeği, yalnızca kitaplarımı yayımlamasından gelen bir bağ değil. O, yazdıklarım kadar yazma çabamla da ilgilenirdi. Tekirdağ'da çalışmaya başladıktan sonra birkaç kez kalkıp yanıma geldi. Bir ara çeşitli sebeplerle yazıya ara vermiştim ve bundan hiç hoşnut değildi. Her fırsatta yeniden yazmamı, yıllardır üzerinde çalıştığım konuları kitaplaştırmamı istedi. Türkiye'nin sosyal tarihi ve modern zihniyet üzerine kitaplarımın son yıllarda peş peşe yayımlanmasında onun bu ısrarının büyük payı var. O kitapların arkasında elbette yılların okuması, araştırması duruyor. Ama bir işi sürdürüp olgunlaştırmak için insanın bazen kendisine güvenen bir dosta ihtiyacı oluyor. Cevat abi benim için o dosttu.

KIRK SEKİZ YILLIK DOSTLUK

Onu ilk tanıdığım günden bu yana kırk sekiz yıl geçti. Söylemesi kolay. Bu kadar zamanda nice yakınlık zayıflar, yollar ayrılır. Bizimki ise yıllar geçtikçe derinleşti. Cevat Abi bu yılların içinde kimi zaman dost kimi zaman yol gösterici kimi zaman sırdaş kimi zaman da ailemin bir ferdi oldu. Abiliğiyle yarım asrıma eşlik etti. Bütün bunları anlatmaya kalksam sayfalar yetmez, o yüzden böyle bir niyetle yola çıkmıyorum. Bir insanı anlatmanın en doğru yolu bazen birlikte yaşanmış birkaç ânı olduğu gibi aktarmaktır. O gün sıradan görünen bir telefon konuşması, bir şaka ya da birkaç saatlik bir oturuş, yıllar sonra bambaşka bir anlam kazanabiliyor. Ben de içimde hâlâ taze duran birkaç küçük hatırayı anlatmak istiyorum. Belki bunlar, ona neden hep "Cevat abi" dediğimi kendiliğinden gösterir.

Geçenlerde telefon kayıtlarıma baktım. Son bir yılda otuz üç kez konuşmuşuz ve bunların yirmi birinde arayan o olmuş. Yüz yüze görüşmelerimiz bunun dışında. Cevat abinin aramak için önemli bir sebebe ihtiyacı olmazdı. Okuduğu bir kitapta hoşuna giden bir paragraf, izlediği bir film, aklına takılan bir söz ya da benim de düşünmemi, hatta yazmamı istediği bir konu araması için yeterdi.

Çoğu zaman söze, "Celalettin, sana bir şey okuyacağım" diye başlardı. Okur, sonra üzerinde durur, başka kitaplardan, hadiselerden, kendi tecrübelerinden örnekler verirdi. Birkaç cümlelik paragrafla başlayan konuşma bazen uzun bir sohbete dönerdi. Okumak onun için vakit geçirmek değildi. Okuduğunu düşünmek, başka meselelerle bağlamak ve dostlarıyla paylaşmak da bu işin bir parçasıydı. Beğendiği bir fikri kendine saklamazdı.

Bazen de sadece ailece hâlimizi hatırımızı sormak için arardı. Sohbetin sonunda o kendine has şakacılığıyla, "Celalettin, üç buçuk selamım var; ikisi Bilge'ye, biri Saniye'ye, yarımı da sana, idare et!" derdi. Bilge kızım, Saniye eşim. Ben de gülerek, "Hadi öyle olsun abi, bu bana yeter!" derdim. Zamanla bu, aramızda her seferinde yüzümüzü güldüren bir şakaya dönüştü. Şimdi düşünüyorum da o küçük şakanın içinde ne büyük bir muhabbet saklıymış. Dostluğu hafızamızda kalıcı kılan şeyler çoğu zaman böyle

Cevat Özkaya, Celalettin Vatandaş. Üsküdar Kitap Fuarı (24 Şubat 2024)

küçük ayrıntılar oluyor. O gün gülüp geçtiğimiz bir söz, bugün yüreğimde bambaşka bir yerde duruyor.

10 EYLÜL'DEKİ SON BULUŞMAMIZ

10 Eylül'de, birkaç aylık bir aradan sonra, onun daveti üzerine İstanbul'da bir ofiste buluştuk. Konuşmak istediği meseleler vardı ve daha fazla ertelemek istemiyordu. Onu görünce bir an duraksadım. O kadar zayıflamıştı ki ilk bakışta tanımakta güçlük çektim. Karşımda yine o güçlü hafızalı, okuma merakı hiç dinmeyen Cevat abi vardı, ama hastalık bedeninde iyice izini bırakmıştı. İçimden, "Bu son görüşmemiz mi yoksa?" diye geçti. Bu düşünce beni ürküttü, hemen uzaklaştırmaya çalıştım. Yıllardır her ihtiyaç duyduğunda yanında bulduğun birinin bir gün artık aramayacağını kabullenmek kolay değil. Ama bu oturuşta, uzun zamandır aklımın bir köşesinde duran başka bir düşünce de netleşti.

Tanıyan herkes bilir, Cevat abi çok okurdu. Omuz çantasında, her zaman okuduğu bir kitap olurdu. Ama asıl dikkat çeken, okuma biçimiydi. Kitapları okuyup geçmez, didik didik ederdi. Satır aralarında dolaşır, bir fikrin dayandığı zemini araştırır, okudukları arasında bağlar kurardı. Bir kitabın neye cevap verdiği kadar neyi cevapsız bıraktığı da onu ilgilendirirdi. İslâm düşüncesinden modern dünyanın meselelerine, tarihimizden medeniyet tartışmalarına, Osmanlı döneminden Cumhuriyet dönemine uzanan alanlarda geniş bir birikimi vardı. Bunu sohbetlerde, konferanslarda, programlarda cömertçe paylaşırdı. Ama *Umran* dergisindeki yazıları dışında neredeyse hiç yazmadı. Başkalarını yazmaya teşvik eden, benim çalışmalarımın peşini bırakmayan Cevat abi, sıra kendi birikimine gelince aynı istekliliği göstermiyordu. Kaç kez, "Abi, artık sen de bir şeyler yaz!" dedim. Her seferinde gülümseyip, "Ben yazma özürlüyüm!" dedi ve konuyu kapattı. Bu cevabı o kadar çok duydum ki neredeyse değişmez sözlerinden biri oldu. Oysa sohbetlerinde dile getirdiği pek çok fikir, biraz işlense müstakil bir yazıya, hatta bir kitaba dönüşebilirdi.

O gün karşısında otururken bütün bunları yeniden düşündüm. Bu birikim dost sohbetlerinde, konferans salonlarında, dağınık kayıtlar arasında kalmamalıydı. Hafıza zamanla eksili-

Celalettin Vatandaş, Cevat Özkaya Pınar Yayınları bürosu (10 Eylül 2026)

yor, konuşmalar unutuluyor. Mademki kendisi yazmıyordu, konferanslarından, sohbet kayıtlarından ve yazılarından yola çıkarak bir kitap hazırlanabilirdi. Ama bu kitap benim onun hakkındaki düşüncelerimi değil, onun kendi görüşlerini yansıtmalıydı. Fikirler ona ait olacak, ben derleyip düzenleyecektim. Bir bakıma sekreterliğini yapacaktım. Yıllarca yazmam için beni teşvik eden insanın, bu kez yazamadıklarını kitaplaştırmasına yardım edecektim.

O gün sohbeti uzattıkça uzatmamın bir sebebi de bu oldu. Kalkmak istemiyordum. İslâm'ı, Müslümanların hâlini, modern dünyanın nereye gittiğini, gençleri, medeniyet meselemizi konuştuk. Ben sordum, o anlattı. Bedeni güçten düşmüştü ama zihni hâlâ aynı canlılıkla bu meselelerle meşguldü. Bu görüşmemizde, düşündüğüm kitaba malzeme olacak çok bilgi ve görüş paylaştı. Kitap ile ilgili umudum daha da güçlendi. Fakat kitaptan hiç söz etmedim. Bu kadar ağır hastayken böyle bir teklifin onu üzmesinden korktum. Bunu bir vedalaşma hazırlığı gibi algılamasını, sanki ardında kalacakları toplamaya çalışıyormuşum gibi hissetmesini istemedim. Ama meseleyi ertelemek de istemiyordum. Sonraki günlerde Şemseddin Özdemir ve Burhanettin Can abilerle, Cevat Abi'yi yakından tanıyan başka dostlarla konuştum. Hepsi böyle bir kitabın hazırlanmasını destekledi. Yine de biliyordum ki asıl söz Cevat abinindi. Onun rızası olmadan bu işe girişemezdim.

21 EYLÜL: SON TELEFON KONUŞMAMIZ

21 Eylül'de telefonum çaldı. Arayan Cevat abiydi. Sesini duyar duymaz durumunun ağırlaştığını anladım. Çok yorgundu, kelimeleri zorlukla ifade ediyordu. "Son bir haftada çektiklerim, bütün hastalığım boyunca çektiklerimden fazla!" dedi. Ama sesinde hiçbir şekilde isyan yoktu. Bir mümin teslimiyeti, hatta o bildik şakacılığı vardı: "Bu hastalık beni çok sevdi be Celalettin; ne gidiyor ne de işini tamamlıyor." Bu cümle onun hastalık karşısındaki duruşunu anlatmaya yeter. Acısını inkâr etmiyor, saklamıyordu da. Ama onu Allah'ın takdirine teslimiyetle karşılıyordu. Zor günlerde başkalarına sabrı ve tevekkülü hatırlatan Cevat abi, şimdi kendi en ağır imtihanını yaşıyordu.

Konuşmanın bir yerinde yine o tanıdık cümleyi söyledi: "Celalettin, sana bir paragraf okuyacağım." Bu hâlde bile elinde bir kitap vardı. Okuduğu metin, arif bir zatın dostuna verdiği tavsiyelerle ilgiliydi. İçlerinden şu sözler aklımda kaldı: "Allah'ın takdirine karışmayasın. Tedbirde kusur edip, kaderi suçlamayasın..." Bu cümleler aklımda kaldı, çünkü üç kez okudu. Nedenini sormadım. Belki vurgulamak istedi, belki benim de üzerinde düşünmemi arzuladı. Belki de o günlerde yaşadıklarıyla bu sözler arasında kendince bir bağ kurmuştu. Bilemem. Ama bugün dönüp baktığımda, o sözlerin onun hayat anlayışını özetlediğini düşünüyorum: Kaderi bahane edip tedbiri bırakmamak, tedbir alırken de her şeyin kendi elimizde olduğu yanılgısına düşmemek. Hayatı boyunca gözettiği denge buydu.

Bir süre konuştuktan sonra, 10 Eylül'den beri içimde taşıdığım meseleyi açmanın zamanının geldiğine karar verdim. "Abi, bir iyileş, seninle çok işimiz var!" dedim. "İnşallah!" dedi. "Sen bir iyileş, seninle ortak bir kitap yazalım." Şaşırdı. "Ben yazamam Celalettin, bütün yük sana kalır!" dedi. Yıllardır verdiği cevabın başka bir biçimiydi bu. Ama bu sefer konuyu kapatmasına izin vermedim. Ondan oturup yeni bir kitap yazmasını beklemiyordum ki. Nasıl bir çalışma düşündüğümü anlattım. Kitabın konularını ve konuların çerçevesini, temel ölçülerini, fikirlerini o belirleyecek, içini ben dolduracaktım.

Umran'daki yazılarından, konferanslarından, konuşmalarından yararlanacak, gerektiğinde ona danışacaktım. Sonunda metni okuyacak, uygun görmediği yerleri düzeltecek, eksiklerini tamamlayacaktı.

Beni dinledi. Bir süre sustu. O sessizlikte ne düşündüğünü bilmiyorum. Belki işin zorluğunu, belki kendi hâlini düşünüyordu. Sonra hiç unutamayacağım o cümleyi söyledi: "Tamam be Celalettin, hadi başla. İnşallah hastaneden çıkınca okurum." Sevindim. Yıllardır ikna edemediğim Cevat abi sonunda razı olmuştu, üstelik başlamamı da istiyordu. Ama sevincimin içinde tarif edemediğim bir burukluk vardı. Sesindeki yorgunluk ve birkaç gün önce gördüğüm hâli, zamanın daraldığını söylüyordu. Yine de o "inşallah"a tutunmak istedim. Kitabı hazırlayıp ona götürecektim. Belki bazı bölümlere itiraz edecek, bazı cümlelerin üzerinde duracaktı. Biz de yıllardır yaptığımız gibi tartışıp doğru ifadeyi birlikte bulacaktık. Birkaç gün sonra hastaneye yattı ve oradan bir daha çıkamadı. 21 Eylül'deki konuşmamız, son konuşmamız oldu.

BİR KİTAPTAN ÖTE, BİR EMANET

"Tamam be Celalettin, hadi başla." Bu cümle şimdi zihnimde tekrar tekrar yankılanıyor. O gün bir teklife verilmiş bir cevaptı. Bugün hem bir izin hem de yerine getirilmesi gereken bir emanet. Hazırladığım metin üzerinde artık birlikte konuşamayacağız. Hangi cümleye itiraz edeceğini, hangi tespitin altını çizeceğini kendisinden öğrenemeyeceğim. İşin en zor tarafı bu. Onun sağlığında bir telefonla çözebileceğimiz her meseleyi, artık kayıtlarla, kendi hafızamla ve onu yakından tanıyan dostların tanıklığıyla tartmak zorundayım.

Elimde konuşmaları, konferans kayıtları, yazıları, notları var. On yıllara uzanan sohbetlerimiz var. Meseleleri nasıl ele aldığını, nelere önem verdiğini az çok biliyorum. Ama bu yakınlık işimi kolaylaştırdığı kadar sorumluluğumu da ağırlaştırıyor. Onun düşüncelerini kendi düşüncelerimle karıştırmamalı, söylemediği bir sözü ona söyletmemeli, görüşlerini bağlamından koparmamalıyım. Sohbette söylenmiş bir cümleyi yazıya geçirirken anlamını korumalıyım. Farklı zamanlarda söylenmiş sözleri bir araya getirirken de aralarındaki fikrî bütünlüğü gözetmeliyim. Görevim onu kendi seçtiğim bir çerçeveye yerleştirmek değil, kendi düşünce dünyasının iç tutarlılığını görünür kılmak.

Bu çalışmanın eksiksiz olacağını iddia edemem. Onun birikimini tek bir kitaba sığdırmak mümkün değil. Kayda geçmemiş, yalnızca bazı sohbetlerde kalmış nice düşüncesi vardır. Ama eldekini dikkatle değerlendirmek, mirasının hiç değilse bir bölümünü geleceğe taşımak için yapılabilecek anlamlı bir iş. Bu yüzden kitabın bir anma metninden çok, onun ne düşündüğünü, hangi soruları sorduğunu, dünyayı nasıl gördüğünü okuyucuya ulaştıran bir eser olmasını istiyorum. Onunla hiç tanışmamış insanlar da bu düşüncelerle karşılaşabilmeli.

Bir zamanlar o, benim kitaplarımı okuyucuyla buluşturmak için uğraşıyordu. Şimdi sıra bana geldi. Bu işin en hüzünlü yanı, hazırlayacağım kitabı ona götürüp okutamayacak olmam. Keşke kitap bittiğinde telefonum yine çalsa. Keşke o tanıdık sesle, "Celalettin, sana bir şey okuyacağım!" dese. Ve keşke bu sefer okuduğu paragraf kendi kitabından olsa...

Abi, sen "Hadi başla!" dedin. Başladım, inşallah bitireceğim. Sen okuyamayacaksın ama seni sevenler, sohbetlerini özleyenler ve seni hiç tanıma fırsatı bulamamış olanlar okuyacak. Biliyorum, bu kitap senin sesinin yerini tutmayacak. Saatler süren sohbetlerimizin, bir kitabın sayfalarını çevirirken duyduğun o heyecanın yerini de tutmayacak. Ama belki bir genç, yıllarca üzerinde durduğun meseleleri yeniden düşünmeye başlayacak. Belki bir başkası, hakikati arayışına yeni bir yön verecek. Bu ihtimal bile yeter. Eksik ve yanlışlar bana, doğrular sana ait. Dilerim bu eser hayırla anılmana vesile olur, senin için bir sadaka-i cariyeye dönüşür. Rabbim rahmetiyle muamele etsin, mekânın cennet olsun.

Bu defa selam benden sana, abi.

Hem de yarım değil, bütün kalbimle.